

Весна Ђаић Шкондрић¹
Архив Републике Српске
Босна и Херцеговина

КУЛТУРНО-ПРОПАГАНДНИ РАД АРХИВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Апстракт: У раду су обрађени улога и значај културно-пропагандног рада Архива Републике Српске. Дат је преглед активности с посебним освртом на рад на пољу објављивања, изложбене и просвјетне дјелатности, односа са медијима, примјене интернета и мрежних друштвених медија у Архиву Републике Српске.

Кључне ријечи: *културна дјелатност, архивска грађа, архивска установа, публикације, културна баштина, изложбе, односи са медијима, мрежни друштвени медији, кориснички сервис Архиведија, Архив Републике Српске*

Организовану архивску дјелатност на територији ентитета Републике Српске у Босни и Херцеговини обавља Архив Републике Српске са сједиштем у Бањалуци и канцеларијама у Добоју, Зворнику, Фочи и Требињу, као управна организација у оквиру Министарства просвјете и културе Републике Српске.

Историјат архивске службе на простору данашње Републике Српске започиње релативно касно у односу на друге центре. Рјешењем Народног одбора града Бањалуке од 20. априла 1953. оснива се Архив града Бањалуке, а организовање смјештаја, прикупљање, сређивање и заштита архивске грађе почиње 1. маја 1953. године. Сједиште Архива било је смјештено у подрумским просторијама Народног одбора града Бањалуке, данашњим просторијама Градске управе у Бањалуци. Послије три године, Архив града Бањалуке је, на основу сагласности Народног одбора Среза Приједор, одобрења Извршног вијећа НР Босне и Херцеговине и рјешења Народног одбора Среза Бањалуке, прерастао у Срески архив Бањалуке. Као такав био је заједничка научна и стручна установа за срезове Бањалука и Приједор.² С временом је оспособљено архивско спремиште у Новој Тополи и Босанској Градишци. Архив своју територијалну надлежност проширује 1963. и на Срез Бихаћ и прераста у Архив Босанске Крајине са сједиштем у Бањалуци. Територијална надлежност Архива протезала се на 23 општине Босанске Крајине (био је то највећи регионални архив у тадашњој социјалистичкој Југославији).³ У Добоју се 1954. оснива Градски архив који прераста у Регионални архив 1973. У Фочи је Општински архив основан 1981, а у Регионални прераста 1986. године. Развојем архивске службе и све већим приливом архивске грађе Архиву Босанске Крајине се 1973. године уступа нови простор, па се он смјешта у тзв. „Царску кућу“, објекат сagraђен 1879-1880. године за потребе аустроугарске војне команде, гдје се Архив

¹ архивиста, vesnadjaic@gmail.com

² Бојан Стојнић, *Архив Републике Српске: Од градске до институције од националног значаја 1953-2018*, Бањалука 2018, 11.

³ Исто, 19.

и данас налази. Нови простор омогућио је много боље услове за заштиту архивске грађе и рад већег броја запослених. Године 1981. архивски сабирни центар у Бихаћу је укинут услед оснивања Историјског архива у Бихаћу. Територијална надлежност Архива почетком 90-тих протезала се на 17 општина сјеверозападне Босне. У прољеће 1992. оснива се Архив Српске Републике Босне и Херцеговине, који од марта идуће године носи данашњи назив Архив Републике Српске, а у чији састав тада улазе Архив Босанске Крајине и регионални архиви у Добоју и Фочи. Дјелатност Архива Републике Српске одређена је *Законом о архивској дјелатности*.⁴ Данас на територији Републике Српске немамо градских, регионалних и специјалних архива. Изузетак је Кинотека Републике Српске која је задужена да прикупља, чува и стручно обрађује филмску архивску грађу.

Данашњи Архив представља репрезентативну управну, културну и научну институцију која обавља јавну архивску дјелатност од општег интереса и обавезно се организује и обавља на цијелој територији Републике Српске. Грађа која се чува у Архиву Републике Српске броји 858 фондова и збирки, са око 5.000 м² грађе и обухвата период од 17. вијека до данашњих дана. Најстарија грађа чува се у Збирци оријенталних рукописа и докумената, прве фондовске цјелине потичу из доба аустроугарске владавине Босном и Херцеговином, веома значајни фондови за истраживања су они настали између два свјетска рата (1918-1941), док је највећи дио грађе из социјалистичког периода.

У Архиву се, поред обављања послова на прикупљању, сређивању и заштити архивске грађе, велика пажња посвећује и културној дјелатности. Запослени у Архиву ангажовани су на научноистраживачким пројектима, објављивању књига, научних и стручних радова, зборника докумената, организовању изложби, предавања и сарадњи са сродним институцијама и медијима.

Културна дјелатност у архивској служби

Комплексу дјелатности архивске установе припада и културна дјелатност. Полазна основа таквог дјеловања је заштита културне баштине и архивског блага с једне, а, интерпретација архивског блага у историографији и осталом културно-просвјетном раду с друге стране. Тумачење прошлости и историјских процеса у њој широко је поље дјелатности свих друштвених фактора, посебно науке и културе, па тако и архивских установа. Ово најприје због тога што архиви омогућавају да се за интерпретацију историјске теме користи цјелокупна сачувана архивска документација која се односи на дату тему. Карактер архивског документа, са свим својим саставним дијеловима, по којима је он извор информација и свједочанство историјских процеса, чини тај документ незаобилазним средством не само за научне потребе и не само као правни инструмент за друштвене потребе и потребе појединаца, већ погодним средством и за разне облике културно-просвјетне дјелатности.⁵ Поред тога, евидентна је потреба за непрекидним ширењем сазнања о одговорности и указивања на предузимање неопходних конкретних активности у свеобухватном друштвеном задатку чувања, заштите и његовања архивске грађе као истакнутог дијела културне баштине. Брига за културну баштину одређена је

⁴ Службени гласник Републике Српске, бр. 119/08.

⁵ Bernard Stulli, *Kulturno-prosvjetna djelatnost arhiva*, у: *Priručnik iz arhivistike*, Zagreb 1977, 259.

националним законима и међународноправном заштитом⁶, а начин њихова остварења је управо на континуираном указивању значаја заштите архивске грађе и прихватање бриге о архивима као друштвене дужности, али и одговорности сваког појединца.

Издавачка дјелатност

Издавачку дјелатност Архив Републике Српске обавља самостално и у сарадњи са струковним Удружењем архивских радника Републике Српске.

Од свог оснивања до данас запослени су објавили или приредили преко 200 монографија, књига и студија, стручних и научних радова из области архивистике, историје и права. Своју прву књигу-регесту *Документи о радничком покрету у Босанској Крајини 1919-1941*. Архив је објавио 1964. године. Међу објављеним насловима посебно се истичу књига-мапа *Мрзуда* (приповјетка Петра Кочића по оригиналном рукопису који се чува у Архиву), публикација *Архив Босанске Крајине Бањалука 1953-1983*, *Заштита културних добара – Збирка прописа Републике Српске са коментарима и објашњењима*, *Сусрети са краљем 1929-1933*. (мемоари Светислава Тисе Милосављевића), *Заштита архивске грађе у регистратурама*, *Штампа и штампарије у Бањалуци (до 1941)*, *Хроника Јеврејске општине Бања Лука*, *Бањалука које има и нема* (фотографије и разгледнице; мултимедијални компакт-диск), *Народна скупштина Републике Српске 1991-2011*, *Бањалучки шаховски клуб – Споменица 1926-1940*, *Мемоари на холокауст Јевреја Босанске Крајине*, *Љекарска комора Врбаске бановине 1929-1941*, *Архив Републике Српске 1953-2013*, *Сарајевски атентат као јужнословенска буржоаска револуција*, *Данашњица и Млада Босна*. *Улога и значај Владимира Гађиновића*, *Сјећање на Шпанију: Шпански грађански рат у југословенској историографији и мемоаристици*, *Завод за физикалну медицину и рехабилитацију „Др Мирослав Зотовић“ Бањалука: Сто година прве ортопедије у Бањалуци (1915-2015)*, *Стогодишњица судских процеса у Босни и Херцеговини и Велеиздајничког процеса у Бањалуци 1915-1916*, *Канцеларијско и архивско пословање – Приручник за неупућене или подсјетник за упућене*, *Штампа у Босанској Крајини 1906-1941*, *Бањалука кроз историју и легенду: С пожутјелих страница прошлости*, *Свједочења о затирању – Прилози за историју страдања Срба Епархије бањалучке 1941. године*, *Усташки стојер за Босанску Крајину: Студија Милана Вукмановића и избор из грађе*, *Бањалучки љекари у Краљевини Југославији*, *Самарцићи у Великом рату и Војсци Краљевине СХС/Југославије 1914-1941*, *Актуелност политике у стогодишњици Босанског сабора 1910-1914*, *Хигијенски завод у Бањалуци 1929-1945*, *Пуцањ у ропство*⁷,

⁶ Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба, 11; Правилник за извршење Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба, 37; Декларација о заштити културних добара у случају оружаног сукоба, 59; Конвенција о заштити светске културне и природне баштине, 65; Конвенција о мерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса својине културних добара, 31; Закон о културним добрима, 97; Закон о Спомен-подручју Доња Градина, 138; Одлука о утврђивању културног добра од изузетног значаја, 142; Закон о архивској дјелатности, 155 (Zoran S. Mačkić, *Zaštita kulturnih dobara, Zbirka propisa Republike Srpske sa komentarima i objašnjenjima*, Banjaluka 2003).

⁷ Бојан Стојнић, *Архив Републике Српске: Од градске до институције од националног значаја 1953-2018*, Бањалука 2018, 48.

Школство у Босанској Крајини (Бихаћка и Врбаска област) 1918-1929, Школство у Врбаској бановини 1929-1941, Привреда Босанске Крајине 1878-1941, Мостови на кривој Дрини, Архив Републике Српске 1953-2018, Српска православна црква и руска емиграција, Из Родине у Бањалуку, Бањалука центар Врбаске бановине, Бања Врућица: Вијек у служби здравља и многи други наслови.

Изложбена дјелатност

Изложбеној дјелатности посвећује се велика пажња. Прву изложбу архивских докумената *Партизанска гимназија у Бањалуци* Архив је у Бањалуци поставио 1961, поводом прославе 15-годишњице ове школске установе.⁸ Од тада па до данас, у Архиву је, самостално или у сарадњи са другима, приређено више десетина изложби архивских докумената.

Међу бројним изложбама истичу се *Архивски документ – свједок истине о борби радничке класе у Босанској Крајини између два свјетска рата, Документи о развоју радничког покрета и народне револуције 1919-1945, Архивалија – свједок времена, Бањалука и бан Светислав Т. Милосављевић, 100 година бањалучке штампе 1906-2006, Земљотрес у Бањалуци 26-27. октобра 1969, Народна скупштина Републике Српске 1991-2011, Жељезнице у Краљевини Југославији (1918-1941), Архивско благо Републике Српске, Мотике, не заборавимо (Покољ Срба у селима Дракулић, Мотике и Шарговац 7. фебруара 1942), Млада Босна и Сарајевски атентат, Бањалука, окупација и ослобођење 1941-1945, Завод за физикалну медицину и рехабилитацију „Др Мирослав Зотовић“ Бањалука, Светислав Тиса Милосављевић: бан и министар, Успостављање изгубљене везе: АФЖ у Босанској Крајини, Маркетинг и оглашавање у штампи до 1941. године. 110 година штампе у Бањалуци и Босанској Крајини (1906-1941), Епархија бањалучка у Другом свјетском рату (1941-1945), Мучеништво Српске православне цркве у Босанској Крајини, 25 година Народне скупштине Републике Српске (1991-2016), 70 година Електрокрајине Бањалука 1947-2017, Бањалучки љекари у Краљевини Југославији, Мостови на кривој Дрини, Хигијенски завод у Бањалуци 1929-1945, Бан Светислав Тиса Милосављевић и Бански двор у Бањалуци⁹, Школство у Бањалуци за вријеме Краљевине Југославије 1918-1941, Бањалука центар Врбаске бановине, Земљотрес у Бањалуци 1969: Солидарност, обнова и изградња и многе друге.*

Изложбе Архива приређиване су и у иностранству, а отварају су их предсједници, министри, академици, амбасадори, градоначелници и многе друге значајне личности из политичког и културног живота и за њих увијек влада интересовање јавности и медија. Архив је широм Републике Српске био домаћин бројним изложбама архивских докумената које су приредили други архиви из региона.

Међу њима се посебно истичу изложбе Архива Југославије *Тито–Стаљин, Кнез Павле Карађорђевић, краљевски намјесник 1934-1941, Југословенско-француски односи 1918-1941, Иво Андрић у дипломатији, Јован Дучић у дипломатији, Личности и потписи (аутографи познатих личности на документима Архива Југославије), Архива главног града Будимпеште Неоренесансна архитектура Будимпеште, Историјског архива у Ужицу Спомен трг у Ужицу – 50 година, Крцун, Историјског*

⁸ Исто, 17.

⁹ Исто, 50-52.

архива „Тимочка крајина“ у Зајечару *Од Сарајева до Версаја*, Историјског архива у Пожаревцу *Србија и Браничево у Великом рату 1914-1918*, Архива Српске православне цркве *Београдска митрополија и српски духовни простор (1804-1918)*, *Варнава, патријарх српски (1930-1937): настир, градитељ, ревнитељ и исповједник*, *Даворин Јенко (1835-1914)* Архива Републике Словеније и Архива Србије и многе друге.

Изложбе у Архиву публици се могу представити и у властитом простору. Нови простор, који чине двије цјелине, тј. изложбени хол и архивска библиотека, добијен преуређењем источног и западног хола у приземљу зграде сједишта Архива, публици је свечано представљен у мају 2019. године отварањем изложбе *Болница Стобарт: Крагујевац 1915*. Крагујевачке библиотеке. У изложбеном холу Архива публици је представљена и изложба *Документа о Његошу у црногорским и руским архивима* Државног архива Црне Горе, чијим је отварањем употпуњен свечани чин откривања бисте Петра II Петровића Његоша у дворишту Архива у Бањалуци. Овим манифестацијама Архив се током 2019. године придружио културним установама и осталим институцијама у традицији обиљежавања културних догађаја (*Ноћ музеја, Дани европског наслеђа и Прољеће у Бањалуци*). У згради сједишта Архива сваком посјетиоцу доступно је да види изложбену поставку, као и богатство књижног фонда од приближно 20.000 библиотечких јединица. Овакав амбијент скреће пажњу посјетиоца на културну димензију архивске дјелатности Архива, али и на значај саме установе која под својим сводовима чува архивско благо.

Просвјетна дјелатност

У матичне послове Архива спада и организовање стручних предавања и семинара ради унапређења знања архивских радника и континуираног унапређења архивске дјелатности. Архив данас врши надзор над заштитом грађе око 15.000 регистратура. Веома значајна активност коју спроводи је обука стручних кадрова у области канцеларијског пословања, архивског и електронског пословања. Архив најмање два пута годишње организује семинаре за запослене у регистратурама. Интерактивна предавања са радионицама резултирају усвајањем практичних знања из ових области. Ове обуке најчешће спроводи у сарадњи са Удружењем архивских радника Републике Српске.¹⁰

У Архиву се организују и стручне посјете и предавања за ђаке и студенте како би се упознали са радом установе и архивском грађом. Архив најчешће посјећују студенти Филозофског и Филолошког факултета, Факултета политичких наука, ученици Економске школе и Гимназије, као и ђаци основних школа.

Сарадња са медијима и употреба интернета у пропагандне сврхе

Локалне дневне новине *Глас Српске* и *Независне новине* већ дужи низ година објављују текстове запослених Архива Републике Српске који су до сада на страницама ових листова објавили неколико стотина текстова, углавном из историје Бањалуке. О активностима Архива може се сазнати и у повременим вијестима на државној телевизији и локалним телевизијским станицама, као и кроз

¹⁰ Исто, 49.

документарне текстове на разним интернет порталима који извјештавају о културним садржајима. На овај начин он има значајну улогу у информисању најшире јавности, јер кроз документарне текстове пружа јединствено сазнање читалачкој публици о локалној и завичајној историји.

У сврху промоције установе и промоције својих активности Архив користи интернет страницу www.arhivrs.org на којој су доступне детаљне информације о Архиву као што су историјат установе, организациона структура, контакт информације, архивско законодавство, новости и догађаји, водич кроз фондове и збирке, услови кориштења архивске грађе, класификација фондова и збирки, попис фондова у Бањој Луци, Добоју, Фочи, Требињу и Зворнику, попис књижног фонда, библиографија издања Архива Републике Српске, библиографија радова радника Архива Републике Српске, попис публикација и изложби, дигитализовани документи, регистар акредитованих услуга¹¹ и др. За промоцију активности користе се и фејсбук и инстаграм налози који олакшавају информисање јавности о најновијим догађајима и пружају могућност двосмјерне комуникације са публиком.

У Архиву Републике Српске успјешно се ради и на успостављању интернет корисничког сервиса *Архиведија* који има за циљ доступност подата као грађи која се чува у Архиву. Овај кориснички сервис креиран је тако да омогући преглед фондова и збирки и описаних архивских јединица у оквиру њих, као и преглед дигитализоване архивске грађе брзом и једноставном претрагом. На овај начин јавности ће се омогућити непосредније упознавање са архивском грађом, тј. шта све чини грађу коју Архив чува и самим тим и промоцију архивске грађе као културног блага, али и Архива као установе која то наслеђе чува.

Међународна сарадња

Своју научну и културну дјелатност Архив Републике Српске обавља самостално и у сарадњи са сродним институцијама. Овоме нарочито доприноси сарадња са осталим архивима из читавог региона још од његовог оснивања. Честе међусобне посјете, размјена научних и стручних искустава и литературе, подршка и помоћ при реализацији пројеката, учествовање на регионалним и међународним конференцијама и предавањима такође карактеришу активности Архива Републике Српске који у циљу унапређења архивске дјелатности обавља бројне активности у сарадњи са Удружењем архивских радника Републике Српске. Такође, успјешну сарадњу на овом пољу Архив остварује и са Архивистичким удружењем Босне и Херцеговине. У овој сарадњи организују се стручни и научни скупови и стручна путовања. Међу последњим таквим догађајима је Трећи конгрес архивских радника Босне и Херцеговине одржан у јуну 2019. у Бањи Лакташи, као и стручна екскурзија архивских радника Босне и Херцеговине у Турску и организована посјета Османском архиву у Истанбулу 2018. године.

Архив учествује и у међународним пројектима. Реализација активности на пројектима у оквиру разних међународних културних програма спроводи се најчешће у сарадњи са осталим архивима наше регије. Управо је у току реализација активности једног таквог пројекта уз подршку програма промоције европског наслеђа Савјета Европе.

¹¹<http://www.arhivrs.org/Doc.aspx?subcat=50&cat=49&id=188&lang=cir> (приступљено 10. 10. 2019)

ЗАКЉУЧАК

Облици рада архивске установе у остваривању културно-пропагандне дјелатности су разноврсни. Архиви обављају ову дјелатност објављивањем књига, публикација, каталога, изложбама, организовањем предавања и посјета Архиву, сталним и повременим рубрикама и вијестима о архивској проблематици и активностима у локалним медијима, примјеном интернета и мрежних друштвених медија и корисничких сервиса, самостално или сарађујући са сродним установама. Све ове активности су нужне да би се непрестано подстицало интересовање јавности за архивску грађу. С једне стране да би се непрекидно указивало на важност друштвене бриге о заштити архивске грађе, а с друге да би се указало на њен значај за друштвени и културни живот заједнице. Такође, све ове активности су начин да богатство архивске грађе нађе свој пут до најшире јавности којој се на тај начин скреће пажња на одговорност и важност учествовања сваког појединог грађанина у заштити архивског блага. Императив је сваког архива, па тако и Архива Републике Српске, да омогући што лакшу и бржу доступност података о архивској грађи уз континуирано ширење круга корисника и да што шири слојеви становништва доживе вриједност архивског блага и да њиме обогате свој друштвени и културни живот, да о истом брину, као и да чувају и поштују институцију која чува архивско благо.

Сагледавајући активности културно-пропагандног рада Архива Републике Српске, може се закључити да ова дјелатност заузима истакнуто мјесто у укупној дјелатности Архива. Његови научни и културни резултати рада одавно су препознати, како у стручној тако и у научној домаћој и страниј јавности. Остварења архивских радника у форми публикација, стручних радова, изложби и осталих научних и културних пројеката, свједоче о континуираној посвећености Архива Републике Српске на ширењу научне и културне мисли, као и одговорном приступу и постављању високих циљева у обављању ове дјелатности. Вршећи ову дјелатност Архив испуњава важну друштвену задаћу упознавања јавности са појмом архивске грађе и указивања на значај чувања, заштите и кориштења архивске грађе као културног наслеђа друштва, а кроз документарне текстове даје јединствено сазнање читалачкој публици о локалној и завичајној историји.

За рад на заштити архивске грађе и изузетан допринос и постигнуте врхунске резултате у области образовања, науке и културе Архив Републике Српске и његови запослени су више пута награђивани и одликовани.

Vesna Džajić Škondrić

Cultural Propaganda Work of the Archive of Republic of Srpska

Summary

The ways of work of archival institution in achieving cultural and propaganda activities are versatile. The archives are conducting this activity through publishing of books, publications, catalogues, through exhibitions, and by organizing lectures and guided visits to the archive, through permanent and occasional news articles and news about archival problematic and activities in local media, by using the internet and social media and user services, independently or in cooperation with similar institutions. All these activities are necessary in order to incite interest of the public for archival materials. On the one hand, to continuously demonstrate importance of social care for protection of archival materials, on the other hand, to point out their importance for social and cultural life of the community. Also, all these activities are means for an abundance of archival materials to find their way to the broadest public. It is important to turn attention of the public also to the responsibility of each citizen's participation in protection of archival materials. Since the imperative of each archive, so as of the Archives of Republic of Srpska, is to enable easier and quicker access of data on archival materials with constant broadening of the circle of users, the aim of these activities is for most of the public to experience the value of the archival treasure and by doing that to enrich their social and cultural life, to look after it, and to respect institution that preserves archival treasure.

By looking at the activity of cultural propaganda work of the Archives of Republic of Srpska, it can be concluded that this activity plays an important role in the entire archive's activity. Scientific and cultural results of Archive's work are recognized in professional and scientific domestic and foreign public. The accomplishments of archival workers in the form of publications, professional scientific works, exhibitions and other scientific and cultural projects, purport the continuing dedication of the Archives of Republic of Srpska to spreading of the scientific and cultural thought, so as to responsible setting of high goals in conducting this activity. By doing this the archive fulfils its important social task of introducing public with the concept of archival material and pointing out the importance of perserving, protection and usage of archival material as cultural heritage of the society. Also, through documentary texts it transmits unique knowledge to the reading public about local and regional history.

For their work in protecting archival materials and exceptional results in the area of education, science and culture, the Archives of Republic of Srpska and their employees were awarded and honoured many times.